

**Magyar Képzőművészeti Egyetem
Doktori Iskola**

Ütő Gusztáv

**Adalékok az akcióművészet történetéhez
Erdélyben és Székelyföldön**

DLA értekezés tézisei

Budapest, 2013

Témavezető:

Dr. Beke László

Konzulensek:

Dr. Keserü Katalin, Györfi Rita és Szücs György

Opponensek:

Angel Judith PhD, Szirtes János DLA

Téma: Sepsiszentgyörgy, az erdélyi akcióművészet központja

Dolgozatomban a következő két kérdés megválaszolására vállalkozom: miképpen válhatott épp egy székelyföldi kisváros – Sepsiszentgyörgy – az erdélyi akcióművészet központjává? És miért éppen az akcióművészet műfaját kívánták meghonosítani a hagyományőrzéséről és zártságáról ismert régióban?

Cél: a műfaj helyi vonatkozásainak kutatása

A romániai akcióművészet történetének részletes feltárásával lényegében még adós a művészettörténet. Disszertációmmal e művészeti ág szélesebb körben való ismertségéhez szándékozom hozzájárulni, valamint adalékokkal bővíteni az ágazat eddig nem kutatott erdélyi – elsősorban magyar – vonatkozásait.

Az adalékok által olyan láncszemeket igyekszem pótolni, amelyek Ileana Pintilie,¹ Magda Cârneci,² Adrian Guță,³ Novotni Tihamér,⁴ Szücs György⁵ (hogy a tárggyal foglalkozó művészettörténészek közül csak a legfontosabb szerzőket említsem) feljegyzéseiből, elemzéseiből, szintéziseiből kimaradtak.

Tartalmi szintek

A bevezető és a témaválasztás taglalása után kifejtem az akcióművészet meghatározásait és alfajait, majd kitérek az erdélyi és székelyföldi művészeti központok bemutatására. Részletezem az akcióművészet eredetét és jelentőségét ebben a térségben, majd felsorolom a gyakoribb témákat és az ágazat helyi sajátosságait. Bemutatom az erdélyi akcióművészetet is érintő fontosabb publikációkat, és kitérek a posztkoloniális tünetek vizsgálására a román művészettörténetben.

¹Ileana Pintilie Teleaga, temesvári román művészettörténész, egyetemi tanár

²Magda Carneci (1955, Garleni, Bákó megye) bukaresti román költő (Magdalena Ghica álnéven), műkritikus és művészeti író

³Adrian Guta, (1956, Kolozsvár) bukaresti román művészettörténész, egyetemi tanár

⁴Novotny Tihamér, (1952, Tata) magyarországi magyar művészeti író

⁵Szücs György, (1960, Budapest) budapesti magyar művészettörténész

A következő fejezetben a hivatalos és nem hivatalos művészetet elemzem a kelet-európai, ezen belül pedig a romániai „enyhülés” időszakában. Bemutatom az erdélyi akcióművészet főbb központjait a rendszerváltás előtt: a temesvári 111 tagjait és a Sigma csoportot; a Marosvásárhelyi Műhely (MAMŰ) akcióművészeti tevékenységét és tájművészeti akcióit a Vizeshalmoknál, majd röviden kitérek a MAMŰ magyarországi tevékenységére. Az akcióművészeti központok bemutatását Kolozsvárral folytatom, majd ismertetem a nagyváradi progresszív kortárs művészeti törekvéseket, végül külön fejezetben foglalkozom a nyolcvanas évek Sepsiszentgyörgynek művészeti életével, és az akkor korszakalkotó Medium '81 kiállítással.

A következő fejezetben az erdélyi akcióművészet néhány sajátosságának felvázolása után a rendszerváltás és az akcióművészet kapcsolatát vizsgálom.

Az AnnART Nemzetközi Élőművészeti Fesztivál 1990–1999 közötti időszaka gyakorlatilag a disszertációm gerincét képezi, amely az előzmények felvázolásával és Baász Imre hagyatékának ismertetésével indul. A következő fejezetben, a Szent Anna-tó mint helyszín és „társszerző” összefüggések boncolgatása után, részletezem az AnnART fesztivál-sorozat tíz évnyi eseményeit, felsorolom a fontosabb résztvevőket, műfaji és tematikai vonulatokat, és végül egy alfejezetben foglalom össze a következtetéseket.

Az Akcióművészet ma és a dolgozat összefoglalását külön fejezetekben kísérem meg. A Képjegyzék után a Függelék következik, amely három művésznak (Bartolomé Ferrando – Valencia, Seiji Shimoda – Nagano és Artur Tajber – Krakó), valamint két művészettörténésznek (Adrian Guță – Bukarest és Szücs György - Budapest) az AnnART-fesztivállal kapcsolatos szubjektív visszemlékezéseit, gondolatait adja közzé.

A disszertáció végén cikkek és tanulmányok következnek az AnnART fesztiválokról, majd az irodalomjegyzék, a szöveg változatainak megjelenési helyei és a válogatott szakmai életrajzom olvasható.

Eredmény: az erdélyi cselekményművészet nemzetközi tekintélyre tett szert

Az erdélyi akcióművészet aktív képviselőjeként, úgy alkotó művészként, mint az események szervezője-, lebonyolítója-, dokumentátora-, esetenként krónikásaként elmondhatom, hogy a műfaj kivívta az őt megillető társadalmi megbecsülést.

Az akcióművészet szerepet játszott az erdélyi magyar kulturális identitás megőrzésében, és nagyban hozzájárult az erdélyi magyar művészek nemzetközi ismertségének növeléséhez. Az erdélyi közönség saját otthonában találkozhatott az akcióművészeti élet legnevesebb külföldi képviselőivel, míg az erdélyi művészek külföldi fellépéseik során a jellegzetesen erdélyi tematikákat, tipikusan helyi cselekményeket közvetítették.

Alkalmazott kutatási módszerek és technikák

Kutatásom legfontosabb alapját a személyes kapcsolataim során elhangzott szakmai eszmecserék, beszélgetések jelentik, amely kiegészül az akcióművészet témakörében 2005-től folytatott levelezéssel, illetve különböző körkérdésekre (kérdőívekre) adott válaszokkal. Az erdélyi cselekményművészek önéletrajza és a kérésemre elkészített műleírások adatlapja szintén rendkívül értékes és pontos információkkal segítette a kutatást.

Másik alkalmazott kutatás módszerem természetesen a könyvtári kutatómunka volt, amelynek során a disszertációm szempontjából releváns időszak publicisztikájának tanulmányozásával, napilapok, közéleti és művészeti kiadványok, magazinok kutatásával foglalkoztam, valamint feldolgoztam a témámba vágó legfontosabb szakkönyvek információit. Végtelenül hasznosnak bizonyult a kortárs művészeti kiadványokra vonatkozó gyűjtőszenvédélyem is. Az általam 1995-ben létrehozott Etna Alapítvány dokumentációs központjában és Archívumában felhalmozott, kutathatóvá tett és folyamatosan bővített akcióművészettel kapcsolatos állomány: levelezés, fotódokumentáció, videó-anyag, hangfelvétel, katalógus, album, könyv, meghívó, plakát, szórólap, művészbélyeg, stb. részlegekkel – szintén rendkívül hasznosnak bizonyult választott disszertációs témám kutatása során.

Végül, de nem utolsó sorban fontos módszernek tartom a vélemények ütköztetését, így a konzulenseimmel való nagyon gyümölcsöző és részletes párbeszéd szabta meg disszertációm végleges formáját és tartalmát. Külön köszönet ezért mindnyájuknak.

Az erdélyi akcióművészet utóvéd⁶ szerepet tölt be

Az erdélyi akcióművészet – ellentétben az avantgárd⁷ művészet anarchista⁸ jellegével –*utóvéd*⁹ (hogy szintén katonai kifejezést használjak) szerepet tölt be, aktív módon biztosít értékvédelmet, állagmegóvást, örökségmentést új műfajok kipróbálása által, új összefüggések felkutatásával, megvalósításával.

Kutatásaim során kiderítettem, hogy az erdélyi művész kérdésfelvetésében a lokálpatriotizmusra, az urbe védésére fektet hangsúlyt, a lokálisat a globálistól történő óvásában utóvéd jellegű, kulturális örökséget ápoló, nemzeti és keresztény értékekre összpontosító, azokat óvó, környezetvédő, szellemi és tárgyi javak megőrzésére koncentráló.

A tárgyhoz kötődő korábbi közléseim jegyzéke

- Despre Festivalul Zona Europa de Est, fesztiválkatalógus, 1993, Temesvár, 68.
- Médium 4 - Az Etna Alapítvány szervezésében, *Háromszék*, napilap, 1997. június 7., Sepsiszentgyörgy, 4.
- AnnART la varsta de 10 ani, *Artelier*, havilap, Bukarest, 1999. 3–4.sz. 38.

⁶Utóvéd, feladata a sereg visszavonuló zömének biztosítása nyugtalanítások és támadások ellen, az üldöző ellenség késleltetése, ehhez rendszerint erős tüzéséget, műszaki és gyorscsapatokat szoktak beosztani.

<http://hu.metapedia.org/wiki/Ut%C3%B3v%C3%A9d> (2012. április 5)

⁷Avantgárd (a francia „avant-garde”, „előőr” katonai műszóból) mindazon [képzőművészeti](#) és [irodalmi](#) irányzatok neve, melyek a [20. század](#) elején jelentkeztek, s melyek alapvetően megváltoztatták a [művészetről](#) alkotott képet, illetve magát a művészetet. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Avantg%C3%A1rd> (2012. ápr.5)

⁸Az anarchizmus (a görög ἀναρχος-ból) egy [politikai filozófia](#), mely magába foglalja azokat az elméleteket és meggyőződéseket, melyek támogatnak minden kötelező érvényű [kormányzat](#) eltörlését ... A [20. században](#) számos személyiséggel végeztek anarchisták. Ez a [terrorista](#) típusú anarchista felfogás az államgépezetet elsősorban annak eszközein keresztül, egyéni [szabotázs](#)- és terrorakciókkal próbálja elpusztítani ... Az [avantgárd](#) művészet és az anarchizmus kapcsolata is erős, különösen a [szürrealizmus](#) és a [dadaizmus](#) esetében.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Anarchizmus> (2012. ápr.5)

⁹Utóvéd, feladata a sereg visszavonuló zömének biztosítása nyugtalanítások és támadások ellen, az üldöző ellenség késleltetése, ehhez rendszerint erős tüzéséget, műszaki és gyorscsapatokat szoktak beosztani.

<http://hu.metapedia.org/wiki/Ut%C3%B3v%C3%A9d> (2012. április 5)

- AnnART X – puncte de vedere, *Arta* (új sor.), havilap, 1/2000, Bukarest, 36.
- Akcióművészet 1978 és 1998 között Erdélyben (I. rész), *Erdélyi Művészet*, folyóirat, Litera Könyvkiadó, 3/2000, Székelyudvarhely, 21–27.
- Akcióművészet 1978 és 1998 között Erdélyben (II. rész), *Erdélyi Művészet*, folyóirat, Litera Könyvkiadó, 1/2001, Székelyudvarhely, 16–22.
- Akcióművészet 1978 és 1998 között Erdélyben, Tulsó P'Art, 8. Art Camp, Tihany 2000, a kiállítás katalógusa, 2001, Budapest, 44–51.
- Action Art in Transylvania between 1978-1998 / L'Art Action entre 1978 et 1998 en Transylvanie, in: *Art Action 1958-98*, antológia, kiadó: Inter, szerk: Richard Martel, 2001, Québec (Kanada), 441–452.
- Akcióművészet 1978 és 1998 között Erdélyben, TulsóP' Art 1992–2002, 10 éves tevékenységet bemutató kiadvány, TulsóP' artKiadó, 2002, Budapest, 3–5.
- Tendenciák az Erdélyi akcióművészetben, *Erdélyi Művészet*, folyóirat, Litera Könyvkiadó, 1/2004, Székelyudvarhely, 21–29.
- El Arte Acción en Transilvania entre 1978 y 1998, in: *Arte Acción 1958–1978*, 2. kötet, antológia, IVAM Documentos 10, kiadó: IVAM, Institut Valenciá d' Art Modern, szerk: Richard Martel, 2004, Valencia (Spanyolország), 360–380.
- Eruptio 4 en Roumanie (Eruptio 4 Romániában), *Inter, Art Actuel*, kortárs művészeti folyóirat, kiadó: Les Éditions Intervention, szerk: Richard Martel, 2007. tavasz, Québec, Kanada, 56–57.
- Az ETNA Alternatív Művészeti Csoport rövid története, *Erdélyi Művészet*, folyóirat, Litera Könyvkiadó, 1/2008, Székelyudvarhely, 7–17.
- Coopération ou individualisme. La brève histoire du groupe d'art alternatif Etna, Transylvanie, *Inter, Art Actuel*, kortárs művészeti folyóirat, kiadó: Les Éditions Intervention, szerk: Richard Martel, 2008. tavasz, Québec, Kanada, 38–40.
- Erdély találkozott Mexikóval, *Háromszék*, napilap, 2008. november 22., Sepsiszentgyörgy, 1–5.
- Transylvanie – Mexique (Erdély találkozott Mexikóval), *Inter, Art Actuel*, kortárs művészeti folyóirat, kiadó: Les Éditions Intervention, szerk: Richard Martel, 2010 tavasz, Québec, Kanada, 34–35.
- Festivalul de Arta Vie AnnART 1990-1999, *Arta*, 4-5, 2012, UAP kiadó, szerk: Magda

Carneci, ISSN: 0004-3354, Bukarest, 36-41.

- Introduction á une étude sur l'art action en Transylvanie, *Inter, Art Actuel*, kortárs művészeti folyóirat, kiadó: Les Edition Intervention, szerk: Richard Martel, 2012 ősz, Québec, Kanada, 94-95.